

CZU 343.224.1

**INTERESUL SUPERIOR AL COPILULUI ÎN CALITATE
DE SUBIECT AL RĂSPUNDERII PENALE**

Valentina RUSSU,

doctorandă,

asistent universitar al Catedrei „Drept penal și criminologie”

a Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI,

ORCID: 0000-0002-1809-9745

Rezumat

Unul dintre principiile de maximă importanță pe care se fundamentează justiția juvenilă este interesul superior al copilului. În prezentul demers științific autorul elucidează esența acestui principiu în coraport cu persoanele minore, care intră în contact cu sistemul justiției în calitate de subiecți ai răspunderii penale.

Cuvinte-cheie: minor, interesul superior al copilului, justiție juvenilă, răspundere penală

Summary

One of the most important principles on which juvenile justice is based is the best interest of the child. In this scientific approach, the author elucidates the essence of this principle in relation to minors who come into contact with the justice system as subjects of criminal responsibility.

Keywords: minor, child's best interest, juvenile justice, criminal liability

Problematika minorului aflat în conflict cu legea penală constituie o preocupare permanentă la nivel internațional și european. Or, volumul mare de documente internaționale pe care se fundamentează sistemul justiției juvenile demonstrează tocmai că conceptul de justiție prietenoasă copiilor este unul dinamic și în permanentă perfecționare.

Atunci când un copil nimerește în sfera sistemului de justiție penală în calitate de subiect al răspunderii penale, acesta, bineînțeles trebuie tratat având în vedere, în primul rând, respectarea interesului său superior. Altfel spus, din momentul atragerii la răspundere penală și chiar după executarea pedepsei, interesul superior al copilului trebuie să fie identificat și evaluat în raport cu celelalte interese ale justiției, astfel încât copilului să îi fie provocat *cel mai puțin rău posibil*.

Standardele internaționale în domeniul justiției juvenile promovează

obiectivul de a asigura în primul rând drepturile copilului, chiar dacă acesta are o conduită delincventă. Or, în toate aspectele ce îl vizează pe copil, interesul său superior trebuie să primeze. Astfel, principiul general care ghidează toate actele internaționale în materia drepturilor copilului se cuprinde în dispoziția articolului 3 al Convenției din 1989 cu privire la drepturile copilului care stipulează: „În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de ocrotire socială, de către tribunale, autorități administrative sau de organe legislative, interesele superioare ale copilului trebuie fie luate în considerare cu prioritate” [1]. Celelalte principii ce guvernează justiția juvenilă derivă din însăși respectarea principiului potrivit căruia interesul superior al copilului trebuie să primeze.

Analizând evoluțiile legislative la nivel național și internațional, practica judiciară, dar și diversele studii consacrate drepturilor copiilor, inclusiv a celor aflați în conflict cu legea, observăm că conceptul de justiție prietenoasă copiilor este supus diverselor interpretări, întotdeauna punându-se accent pe ideea unei justiții care să corespundă intereselor superioare ale copilului.

În unele studii se arată că noțiunea *justiție pentru copii* semnifică: principiile, cadrul normativ-juridic, procedurile, instituțiile, specialiștii, metodele și tehnicile destinate strict copiilor implicați în sistemul de justiție. Luate împreună, aceste aspecte trebuie să fie prietenoase copilului. Adicional protecției, justiția pentru copii semnifică și prevenția, inclusiv înlăturarea cauzelor care duc la delictе [2, p. 6].

Reieșind din prevederile *Ghidului Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor*, conceptul *justiție prietenoasă copilului* se referă la sistemele de justiție care garantează respectarea și implementarea eficientă a tuturor drepturilor copiilor la cel mai înalt nivel posibil, ținând cont de anumite principii (participare, interesul superior al copilului, demnitate, protecția contra discriminării, supremația legii) și acordând considerațiunea corespunzătoare nivelului de maturitate al copilului și înțelegerii circumstanțelor cazului. Aceasta este, în particular, o justiție accesibilă, corespunzătoare vârstei, rapidă, adaptată la/și concentrată pe necesitățile și drepturile copilului, inclusiv drepturile la un proces echitabil, de a participa la/și de a înțelege procedurile, la viață privată și de familie, la integritate și demnitate [3, p. 17].

De asemenea, *Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului*, prevăd că interesele superioare ale copilului ar trebui să aibă prioritate în toate cazurile care vizează copiii. Prin

urmare, situația trebuie evaluată cu atenție, fiind necesare metode multidisciplinare pentru evaluarea intereselor superioare ale copilului. Evaluarea devine cu atât mai delicată cu cât interesele copilului ar trebui conciliate cu interesele celorlalte părți implicate, cum ar fi alți copii, părinți, victime etc. O astfel de conciliere ar trebui să fie efectuată cu profesionalism, de la caz la caz. Se mai accentuează că interesele superioare ale copilului ar trebui să fie luate întotdeauna în considerare împreună cu alte drepturi ale copiilor, de exemplu, dreptul de a fi ascultat, dreptul de a fi protejat împotriva violenței, dreptul de a nu fi separat de părinți etc. O abordare multidisciplinară ar trebui să fie regula [3, p. 51].

Chiar în preambulul Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) se accentuează importanța respectării interesului superior al copilului ce interacționează cu sistemul de justiție. Deci, se recunoaște că tinerii, nefiind încă decât la stadiile inițiale ale dezvoltării personalității lor, au nevoie, pentru a se dezvolta psihic și intelectual și pentru a se integra mai bine în societate, de o atenție și o asistență deosebite și trebuie să fie protejați de lege potrivit cu condițiile care garantează liniștea lor, libertatea lor, demnitatea lor și siguranța lor [4].

În continuare, Ansamblul de reguli minime stipulează și obligația statelor de a face eforturi pentru a stabili o serie de legi, reguli și dispoziții aplicabile în mod expres delincvenților juvenili și pentru a stabili instituții și organisme însărcinate cu aplicarea justiției pentru minori, fiind destinate:

- a) să răspundă la nevoile proprii ale delincvenților juvenili, protejându-le, în același timp, drepturile lor fundamentale;
- b) să răspundă la nevoile societății;
- c) să aplice efectiv și echitabil Ansamblul de reguli [4].

Conchidem, deci, că întotdeauna justiția pentru minori trebuie să asigure un echilibru între interesul superior al copilului și interesele societății.

În comentariul său [5], Comitetul ONU pentru drepturile copilului subliniază că interesul superior al minorului este un concept triplu și presupune:

(a) *Un drept substanțial*: dreptul copilului de a avea interesul său superior evaluat și luat ca o considerație primordială atunci când sunt luate în considerare diferite interese pentru a ajunge la o decizie cu privire la problema în cauză și garanția că acest drept va fi implementat ori de câte ori se va lua o decizie referitoare la un copil, un grup de copii identificați sau neidentificați sau copii în general. Articolul 3, paragraful 1, creează o obli-

gație intrinsecă pentru state, este direct aplicabil (autoexecutabil) și poate fi invocat în fața unei instanțe.

(b) *Un principiu juridic fundamental, interpretativ*: dacă o dispoziție legală este deschisă mai multor interpretări, trebuie aleasă interpretarea care servește cel mai eficient interesul superior al copilului. Drepturile consacrate în Convenție și în Protocoalele Opționale ale acesteia oferă cadrul de interpretare.

(c) *O regulă de procedură*: Ori de câte ori se va lua o decizie care va afecta un anumit copil, un grup identificat de copii sau copii în general, procesul decizional trebuie să includă o evaluare a impactului posibil (pozitiv sau negativ) a deciziei privind copilul sau copiii în cauză. Evaluarea și determinarea interesului superior al copilului necesită garanții procedurale. Mai mult, justificarea unei decizii trebuie să demonstreze că dreptul a fost luat în considerare în mod explicit. În acest sens, statele părți vor explica modul în care dreptul a fost respectat în decizie, adică ceea ce a fost considerat a fi în interesul superior al copilului; pe ce criterii se bazează; și cum au fost ponderate interesele copilului față de alte considerații, indiferent dacă acestea sunt probleme largi de politici sau cazuri individuale [5, p. 4].

Interesul superior al copilului trebuie să primeze atât la elaborarea cadrului legislativ penal, dacă ne referim la minorul aflat în conflict cu legea penală, dar și la toate fazele procedurii penale. De asemenea, celelalte principii aferente răspunderii penale a minorilor derivă din respectarea interesului superior al copilului.

Este important să evidențiem că prevederile art. 40 din Convenția pentru drepturile copilului potrivit căruia, statele părți recunosc oricărui copil suspectat, acuzat sau cu privire la care s-a dovedit că a comis o încălcare a legii penale dreptul la un tratament conform cu simțul demnității și al valorii personale, care să întărească respectul său pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora și care să țină seama de vârsta sa, precum și de necesitatea de a promova reintegrarea copilului în societate și asumarea de către acesta a unui rol constructiv în societate.

La același articol sunt proclamate garanții ale respectării interesului superior al copilului. Astfel, orice copil suspectat sau acuzat de o încălcare a legii penale are cel puțin dreptul la următoarele garanții:

- să fie presupus nevinovat până când vinovăția sa va fi stabilită legal;
- să fie informat prompt și direct de acuzațiile care i se aduc sau, dacă este cazul, prin intermediul părinților săi sau al reprezentanților legali și să beneficieze de asistență juridică sau de orice altă asistență corespunzătoare

pentru pregătirea și prezentarea apărării sale;

- cauza sa să fie examinată fără întârziere de către o autoritate sau o instanță judiciară competentă, independentă și imparțială, după o procedură echitabilă, conform prevederilor legii, în prezența asistenței legale sau a oricărei alte asistențe corespunzătoare și – dacă acest lucru nu este considerat contrar interesului superior al copilului, datorită, în special, vârstei și situației sale – în prezența părinților săi sau a reprezentanților legali;

- să nu fie constrâns să depună mărturie sau să mărturisească că este vinovat; să interogheze sau să facă să fie interogați martori ai acuzației și să obțină aducerea și interogarea de martori ai apărării, în condiții de egalitate;

- dacă se dovedește că a încălcat legea penală, să poată face apel cu privire la decizie, și la orice măsură luată în consecință, în fața unei autorități sau instanțe judecătorești superioare competente, independente și imparțiale, conform legii;

- să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată;

- viața sa personală să fie în mod deplin respectată în toate fazele procedurii [1].

Trecând în revistă toate aceste garanții, evidențiem că Statele părți la Convenție s-au obligat să promoveze adoptarea de legi și proceduri, înființarea de autorități și instituții, special concepute pentru copiii bănuți, acuzați sau găsiți vinovați de încălcarea legii penale și, în special:

- a) să stabilească o vârstă minimă sub care copiii să nimerească sub incidența prezumției ca neavând capacitatea de a încălca legea penală;

- b) să ia, ori de câte ori este posibil ca recomandabil, măsuri de soluționare a cazurilor acestor copii, fără a recurge la procedura judiciară, cu condiția ca drepturile și garanțiile legale să fi e respectate pe deplin;

- c) să prevadă o întregă gamă de dispoziții, precum și cele referitoare la îngrijire, orientare și supraveghere, la îndrumare, la perioadele de probă, la plasamentul familial, la programe de educație generală și profesională și la soluții alternative celor privind îngrijirea într-un cadru instituțional, pentru a asigura copiilor un tratament în interesul bunăstării lor și proporțional cu situația lor și cu infracțiunea săvârșită.

Analizând cadrul juridic național aferent justiției juvenile, observăm că statul nostru a făcut pași importanți în vederea racordării prevederilor naționale la standardele internaționale. Totuși există încă o serie de probleme care rămân deschise, or, deși la nivel de elaborare a legislației situația este una bună, dificultăți apar anume la punerea în aplicare a acestora.

Dacă ne referim la respectarea interesului superior al copilului la etapa de elaborare a cadrului legislativ, considerăm important a evidenția următoarele elemente ce trebuie a fi luate în considerare: stabilirea vârstei răspunderii penale, elaborarea listei de infracțiuni răspunderea penală pentru săvârșirea cărora intervine la o altă vârstă (mai mică) decât vârsta generală, determinarea responsabilității și a discernământului minorului (legea penală națională nu prevede ca semn obligatoriu al subiectului minor prezența discernământului), stabilirea regimului de sancționare a minorilor (pedepselor și a măsurilor cu caracter educativ) și a modului de executare a lor, individualizarea răspunderii și pedepsei penale aplicate minorilor, liberarea de răspundere penală a minorilor, liberarea de pedeapsă penală a minorilor, regimul de executare a pedepselor, resocializarea, prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, dar și toate mecanismele de evitare a contactului minorului cu sistemul de justiție. Bineînțeles, toate aceste reglementări de drept material trebuie să fie acompaniate de un cadru juridic de investigare care să corespundă interesului superior al copilului și ne referim anume la procedura penală în cazurile cu făptuitori minori, inclusiv judecarea cauzelor care implică făptuitori minori.

Accentuăm că aplicarea principiului interesului superior al copilului presupune o abordare multidisciplinară, multilaterală, astfel încât să se asigure că justiția este una prietenoasă copilului, în interesul acestuia. Aceasta implică eforturi comune din partea tuturor actorilor implicați în justiția aferentă copiilor.

După cum am menționat la început, statul nostru a făcut progrese considerabile în domeniul reglementării aspectelor legate de răspunderea penală a minorilor și ne referim aici la modificările aduse legii penale și de procedură penală, dar și prin completarea acestora cu un șir de instrucțiuni, ghiduri, dar și prin diversificarea serviciilor specializate care vin să servească intereselor minorului.

Analizând statistica privind criminalitatea minorilor, observăm totuși aceeași pondere a nivelului criminalității pe parcursul a mai multor ani, ceea ce denotă o necesitate permanentă de perfecționare a instrumentelor de intervenție în domeniul justiției juvenile, deși multe progrese s-au făcut deja în acest domeniu. Mai mult decât atât, parcursul european inițiat de statul nostru impune, pe lângă altele, perfecționarea continuă a legislației în vederea racordării acesteia la standardele europene și internaționale.

Referințe bibliografice:

1. Convenția internațională Nr. 52 din 20-11-1989 cu privire la drepturile copilului. Publicat: 30-12-1998 în Tratatate Internaționale Nr. 1 art.52 [Accesat: 27.10.2022] Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115568&lang=ro.
2. Dolea I., Zaharia V. Proceduri prietenoase aplicate copiilor aflați în conflict cu poliția: Ghid pentru polițiști. Inst. de Reforme Penale. - Ch.: „Bons Offices” SRL. 2011. 100 p.
3. Orientările Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei privind justiția în interesul copilului adoptate de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei la 17 noiembrie 2010 și expunerea de motive. 49 p. ISBN 978-92-871-7274-7 [Accesat: 27.10.2022] Disponibil: <https://rm.coe.int/16806b7ecb>.
4. Rezoluția 40/33 din 29 nov. 1985, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).
5. Comentariul general Nr. 14 (2013) privind dreptul copilului ca interes superior al acestuia să fie considerat primordial (art. 3, paragraful 1) *GE.13-44189 Comitetul ONU pentru drepturile copilului Adoptată de Comitet în a 62-a sesiune (14 ianuarie - 1 februarie 2013).